

УПАС Вх № 380/11.06.18 г.

123 НАЦИОНАЛНА СПОРТНА АКАДЕМИЯ „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ СОФИЯ

КАТЕДРА „ТУРИЗЪМ, АЛПИНИЗЪМ, ОРИЕНТИРАНЕ“

РЕЦЕНЗИЯ

**на дисертационен труд на тема:
„ОПТИМИЗАЦИЯ НА НАТОВАРВАНЕТО НА ТУРИСТИ ПРИ
ПРОВЕЖДАНЕ НА ПЛАНИНСКИ ПОХОДИ ОТ РАЗЛИЧНА
КАТЕГОРИЯ НА ТРУДНОСТ“**

**Изготвил: докторант Иргебаев Максат Ислямович
Научен ръководител: доц. Александър Шопов, доктор
Рецензент: проф. Малчо Малчев, ДН**

1. Основание за представяне на рецензията: участие в състава на Научно жури по защита на дисертационния труд, съгласно Заповед ЗП 1012/31.05.2018 г. на Ректора на НСА „Васил Левски“.

Рецензията е изготвена в съответствие със Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за неговото приложение, със Стандарта за формата и съдържанието на рецензиите при провеждането на публична защита на дисертационни трудове и с Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в НСА „Васил Левски“.

2. Кратки данни за докторанта

Максат Ислямович Иргебаев е роден в Република Казахстан. В периода 1975 до 1985 година завършва средното си образование, а по-късно висше образование и получава квалификацията „Учител по физическо възпитание, Треньор“.

3. Данни за докторантурата

Максат Ислямович Иргебаев е докторант редовна форма на обучение към катедра „Туризъм, алпинизъм, ориентирание и снежни спортове“ в област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление 7.6 Спорт, научна специалност Теория и методика на физическото възпитание и спортната тренировка (вкл. Методика на лечебната физкултура). Зачислен е в докторска програма „Теория и методология на спортната наука“ съгласно заповед на Ректора на НСА ЗП – 520 от 20.03.2015 г. на основание решение на Академичния съвет на НСА „Васил Левски“ от 05.03.2015 г., протокол №28.

На заседание на катедра „Туризъм, алпинизъм, ориентирание“ от 03.05.2018 г., разширеният научен колегиум взема решение докторант Максат Ислямович Иргебаев да бъде отчислен с право на защита, считано от 03.05.2018 г.

Съгласно цитираната заповед датата на публичната защита е на 04.07.2018 г. от 14:00 часа, зала А-3 на НСА „Васил Левски”.

Обобщаващо ще отбележа, че процедурата е в съответствие с Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в НСА „Васил Левски”.

4. 4-и за дисертацията

Представеният за рецензиране дисертационен труд е в обем от 140 страници, която включва: увод, четири глави, заключение и списък на използвана литература (117 литературни източника). Текстовата част на ДТ се съпътства от 29 таблици и 5 фигури.

В структурно отношение съдържанието на дисертацията е традиционно. Първа глава е теоретичния базис, втора глава е методологичната компонента, а трета глава е аналитичната част на ДТ. Четвърта глава (без да има претенции за това според мен) включва заключение – изводите и препоръките.

Темата на дисертационния труд е **актуална** не само от гледна точка на настоящето, но и за бъдещето и има голяма практическа значимост, тъй като е свързана с едни от най-важните фактори за съществуването на човека, сред които се открояват неговия здравословен начин на живот и здравословен статус, физическа кондиция, физическа работоспособност и творческо дълголетие, придобити в голяма степен чрез спорта.

Така, че за мен е разбираем избора на темата в този по-широк план за спортния туризъм. Това се подкрепя и от обобщението на автора, *че нивото на развитие на съвременния планински туризъм предявява високи изисквания към усъвършенстването на учебно-тренировъчния процес. Това, като правило, е свързано с търсенето на нови пътища, средства и методи за подобряване на подготовката на туристите не само на етапа висше майсторство, но и на етапа на начална спортна специализация, където се поставят основите на перспективния ръст на спортните резултати.*

Актуалността на изследването следва от:

- нарастване на значението на двигателната активност за здравето на човека;
- от уникалните възможности за комплексно решаване на възпитателни, образователни и оздравителни задачи със средствата на туризма;
- относителна простота на техниката на придвижване и на съоръженията, а също така и на широк избор на подходящи маршрути за походи и пътешествия;
- при това тези физически упражнения предоставят огромни възможности за постигане на целите на физическото възпитание, спорта и физическата рекреация.

Именно затова темата за оздравление на нацията е актуална особено днес, наред с формирането здравословния начин на живот на населението.

Актуалността на темата обаче, не защитава достатъчно нейното дефиниране. По подобие на първата ми рецензия, отново ще отбележа, че тя е твърде обща. За съжаление вече е късно да се правят промени в този план, но за мен в понятието *оптимизиране* е завоалиран научния проблем на изследването – **контролът и управление на натоварването на студентите туристи в Република Казахстан при провеждане на планински походи.**

В защита на моето твърдение е достатъчно отново да цитирам докторант Иргебаев, че *практическата значимост на ДТ се предопределя от научно обоснованото развиване, контролиране и коригиране на тренировъчния процес на туристите.*

5. Относно концепцията на изследването

Следва да отбележа, че докторант Максат Ислямович Иргебаев се е съобразил с основните бележки, които адресирах към неговата разработка в процедурата на вътрешното обсъждане на дисертационния труд на 03.05.2018 г.

Стилно е коригирана целта на изследването: *Целью исследования является оптимизация нагрузок туристов при проведении горных походов различной категории сложности*, като по този начин тя по-добре кореспондира с темата на разработката.

Задачите на изследването са сведени до четири. Преосмислени са и тяхното реално решаване логистично осигурява сбора на необходимите емпирични данни за аналитичната част на дисертационния труд. Формулирана е нова задача за разработване класификация на планинските маршрути използвани при експерименталната работа с профил, денивелации, места и график за възстановяване.

Представена е нова дефиниция на **обекта** на изследването: ***Объектом исследования является контроль и управление нагрузкой студентов на туристов во время горных походов в процессе учебной практики в ВУЗе, а также спортивных походов и экспедиций***, която определям за сполучлива!

Предметът на изследването обаче остава в предходния вариант: ***Предметом исследования являются педагогические технологии пробуждения интереса студентов и молодежи к систематическим занятиям туризмом через оптимизацию режимов нагрузок***...Продължавам да твърдя, че тази формулировка е неправилна. Тя излиза извън темата на ДТ! За какви педагогически технологии става въпрос? Надявам се да получа отговор по този въпрос от уважаемия докторант Максат Иргебаев.

С концептуално значение и за методологическа обоснованост е изясняването на научния проблем (въпрос) на изследването. В ДТ на докторант Иргебаев опит да се постигне това е направен в параграф **1.6. Обобщение състояния въпроса и гипотеза исследования** – вж. с.57 и 58.Тъй като в предходната рецензия отправих основна бележка в тази насока, оставам

неудовлетворен от реактивността на автора по този въпрос. Декларативното становище на г-н Иргебаев, че: *Таким образом, можно утверждать, что тактические вопросы в походе решаются с учетом комплекса факторов природного и человеческого характера – вж. с.57, накрая се свежда до: Проблемы исследования определяются недостаточным научным обоснованием управления резервными возможностями организма, не вызывая перенапряжения, тем самым повышая интерес людей к укреплению здоровья – вж. с.58.*

Относно хипотезата на изследването – запазвам позициите си, че така формулирана тя не се нуждае от доказване, тъй като в науката за спорта, по-конкретно във физическата физиология, това са отдавна доказани научни истини.

6. Съдържателен анализ и оценка на дисертационния труд

6.1. Въведение – компресирано, разкрива актуалността на изследването и резюмира необходимостта от сериозни научни разработки, които да позволят правилно управление на резервите на организма при занимания с туризъм.

6.2. Глава първа. Теоретичен анализ и постановка на проблема – основно преработена, като заглавие и като съдържание – с обем 53 страници. Отпаднал е параграфът за *Физико-географическое положение Заилийского Алатау, как основной базы исследования*, за което докторант Максат Иргебаев заслужава нашите академични адмирации. Авторът е взел под внимание препоръката ми от вътрешното разглеждане и е разработил нов параграф **1.2. Теоретични основи на натоварването и на физическата работоспособност.**

В края на първа глава намираме още един, нов параграф: **1.6. Постановка на проблема (научния въпрос) и хипотеза на изследването.**

6.3. Рецензентски анализ на втора глава

Авторът на ДТ се е съобразил с направената препоръка и втора глава е приела класическата постановка: **МЕТОДОЛОГИЯ, МЕТОДИКА И ОРГАНИЗАЦИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.**

По параграфите от 2.1. до 2.5. вече взех отношение. Установих, че докторант Максат Иргебаев е направил опит да редуцира параграф **2.1. Методология экспериментальных исследований**, който сега е под номерация 2.7. от стр. 62 до стр. 69, но за съжаление не е постигнал в достатъчна степен да разгърне методологическите и методическите си позиции за собствените си експериментални изследвания. Остава привкус на общ дидактически подход, който е излишен.

В параграф **2.8. Методы исследования** – стр. 69 до 75, докторант Иргебаев представя комплексната методика, която използва за сбор на данни, където основно място би следвало да заеме експериментът. За него се съобщава

наблюдения в спортния туризъм – стр.79, 80, 81 и др., са напълно излишни. Същностния анализ фактически започва от стр. 82, втори абзац – Методи и организация исследования. Тук резултатите от изследването и тяхното обсъждане се осъществява на база на табл.№№13,14,15 и 16.Целта на това обследване е била да се определи първичното ниво на функционалното състояние на всеки участник, а така също и готовността за изпълнение на поставените задачи (превод на 1 абзац на стр. 83). Следва табл. 13 – Показатели физическото развитие студенто факултета туризма КазАСТ (юноши) г. Алматы (до похода в горы)(n = 11).

Налага се въпроса за прекомерната интерпретация на физическото развитие на туристите, след като основния акцент на изследването е свързан с физическата подготвеност и оптимизиране на натоварването.

Относно тази част на ДТ следва да отбележа конкретни слабости, които се отнасят до статистическата осигуреност на изследването:

1. Репрезентативните извадки са с много малък обем - $n = 11$; $n = 8$ и т. нат., което поставя под съмнение статистическата достоверност на стойностите.
2. Не е представен съществения показател d – прираста и посоката на нарастване.
3. Не е изчислен t -критерия на Стюдент и гаранционната вероятност $P_t\%$.
4. Графичното представяне на някои данни – например стълбовата графика №3 за най-високите стойност на ЧСС при юношите и девойките, имат дублираща функция, което обременява общия обем на ДТ, без да има съществена информативна функция.

В параграф 3.3. се анализира влиянието на височината за адаптацията към планинските условия по време на спортните походи. Тук остават в сила моите бележки за изчистване на вторичните теоретични аргументации, които са достатъчно известни и разбираеми. Също така би следвало всички пояснения за пулсоксиметъра (стр. 92, 93, 94) и препоръките за практическото му използване да се отнесат към втора глава, параграф 2.8. Методи на изследване.

В приложените таблици за измерването на сатурацията на кислорода и ЧСС по време на походите, позволяват на автора да направи някои потвърждаващи изводи от други изследвания – например: *Акклиматизация организма к условиям высокогорья – процесс довольно продолжительный. Результаты наблюдений показывают динамику роста показаний сатурации кислорода на шестой день по отношению к третьему дню похода. Следовательно, подготовку к высоте нужно начинать задолго до похода*– вж. стр. 99.

Следват точките **3.3.1. Частота сердечных сокращений во время ходьбы в горных условиях** в зависимости от рельефа местности **3.3.2.**

Пульсовая характеристика передвижения туристovo время спортивного похода в горной местности. Цитираните елементи на ДТ могат се обединят. Основания за това се съдържат както във формулировката им, така и от повтарящите се в тях общи заключения като: *...что адаптация туристов к условиям горного похода характеризуется выраженными индивидуальными отличиями...*стр.104; или *...в связи с уменьшением количества кислорода в составе воздуха организм пытается компенсировать этот дефицит за счет учащения дыхания, что, в свою очередь, ведет к увеличению частоты сердечных сокращений...*стр. 107, както и *Акклиматизация организма к условиям высокогорья – процесс довольно сложный...*стр.111.

* В трета глава, най-пряко с темата би трябвало да кореспондира параграф **3.5. Оптимизация режимов нагрузок во время спортивных походов**(така е исан всдържанието) макар, че на стр. 119 има известно разминаване – записано е: **3.5. Обоснование оптимальных режимов нагрузок во время спортивных походов.** За съжаление обаче приведените в таблица 28 антропометрическа и спортна характеристика на 8-те участника в планиския поход с дължина 107 км, както и анализа на стр.122, 123 и 124 не обективизира и осветлява в достатъчна степен въпросната оптимизация.

7. Относно заключението и препоръките в четвърта глава

Заключението произтича предимно от анализа в глава трета на ДТ и обхваща 4 основни извода. Първият, който се отнася до здравното състояние на студентите няма пряка връзка с тематиката на дисертационния труд. Вторият извод е по-скоро препоръка към специалистите, които се занимават с организацията, подготовката и непосредственото провеждане на походите. Водещ мотив е изтъкването на значението на *кардиотестерите* в различните процедури на диагностиката на ЧСС на туристите и да се дозира тяхното натоварване в съответствие с възможностите на членовете на групата. Това позволява да се получи максимален оздравителен ефект от даденото мероприятие.

Направените препоръки също се нуждаят от окрупняване и стилно редактиране!

8. Автореферат, научни приноси и публикационна активност на докторант Максат Иргебаев

Авторефератът е в обем 34 страници. В структурно и съдържателно отношение отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и правилника за неговото приложение. В достатъчна степен отразява структурата, съдържанието и резултатите съдържащи се в ДТ *„Оптимизиране натоварването на туристи при провеждане на планински походи с различна категория на трудност“*.

Отбелязаните в автореферата научни приноси в две групи: 1) Теоретична значимост на работата и 2) Практическа значимост на работата – подразбира се

дисертационния труд, са изведени с необходимата академична коректност, може да се определи, че са реални и обогатяват теорията на спорта.

В автореферата е поместен списък с 5 публикации на докторанта за периода 2017 и 2018 г.: две самостоятелни и три в съавторство.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представеният за рецензиране краен вариант на дисертационния труд, след вътрешното обсъждане, разкрива сериозните усилия на докторант Максат Ислямович Иргебаев за подобряване на неговото качество. При корекциите са взети под внимание почти всички мои основни бележки и препоръки. Подобрена е архитектурата на разработката, както и дизайна на книжното тяло.

Разбира се и в настоящата рецензия остават някои критични бележки и препоръки, но те в никакъв случай не омаловажават постигнатите крайни резултати. При това вярвам, че г-н Иргебаев ще отговори на някои от тях в процедурата на своята защита.

Като се основавам на всички отбелязани в рецензията силни и слаби страни на разгледания научен труд на докторант Максат Ислямович считам, че разработката е покрила необходимите наукометрични критерии. В тази връзка предлагам на уважаемото Научно жури да подкрепи моето предложение и на кандидата - Максат Ислямович Иргебаев, да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“

01.06.2018 г.
София

Рецензент:

